

УДК 81'42:316.752

Костенко Г. М.¹, Стрелковська Е. В.²

¹ канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФз-311м НУ «Запорізька політехніка»

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «СВІЙ-ЧУЖИЙ»

Зазвичай концепт «СВІЙ-ЧУЖИЙ» репрезентується в тексті через конвергенцію мовних засобів різних рівнів, лексичного, морфологічного та синтаксичного; взаємодіючи, вони створюють образи «свого» та «чужого» та формують їх оцінність. На лексичному рівні базова оцінна модель «своє – добре, чуже – погано» реалізується за рахунок таких засобів, як політична лексика, евфемізм, дисфемізм, розмовна лексика.

Використовуючи лексику, автор ставить перед собою завдання через інформування читача про статус об'єкта у фокусі уваги повідомити про його оцінність, створюючи передумови до логічного ланцюжка «чужий – комуніст / автократ / нацист – означає поганий», «свій – демократ / ліберал – значить добрий». Такі слова, як *fascism*, *Nazism*, *dictatorship*, *racism*, *totalitarian*, що мають негативну оцінність, спрямовують вектор оцінки на «чужого» і ніколи не використовуються для характеристики «свого», незалежно від реального стану системи.

У створенні явної позитивної оцінки «свого» та негативної «чужого» беруть участь афікси. Крайній ступінь протиставлення «своїх» та «чужих» може виражатися за допомогою афіксу *anti-*, який корелює з поняттям агресії, актуалізуючи концептуальну ознаку «чужий/ворог»; відносини підтримки, згоди, схвалення між «своїми» та «чужими» можуть вербалізуватися за допомогою афікса *pro-*, актуалізуючи концептуальну ознаку «чужий/друг».

На синтаксичному рівні формуванню оцінності «своє – добре, чуже – погано» сприяють різні заставні конструкції. Вони змінюють інтенсивність оцінки, саме для посилення позитивної оцінки «свого» чи негативної оцінки «чужого», або, навпаки, для зменшення негативної оцінки «свого». Якщо суб'єктом, ініціатором події є «свій», і це має позитивний оціночний знак, то використовується активний стан зі «своїм» у ролі агента. Прагматичний намір у такому разі полягає в акцентуванні позитивного впливу «свого» на ситуацію та його висування на центральну позицію. Якщо авторська інтенція полягає у пом'якшенні негативної оцінки дій, ініційованих «своїм», то в цьому випадку можуть застосовуватися пасивні конструкції.

Іменник, що передає концепт «свій-чужий», виконує категоріальну функцію, тобто відносить кваліфіковану особу, подію, явище до певної ціннісної категорії, яка найчастіше в експліцитному чи імпліцитному вигляді передає прийнятність чи неприйнятність того, хто говорить. Найчастіше це відбувається на чуттєво-емоційному рівні.

Один із найефективніших засобів реалізації концепту «свій-чужий» та її оцінності – це концептуальна метафора. Проведений аналіз показав, що найпродуктивнішими при моделюванні концепту «свій-чужий» є ті сфери-джерела, які дозволяють акцентувати відносини опозиційності, протиставлення «свого» та «чужого». У формуванні концепту «свій-чужий» беруть участь такі сфери-джерела, як «просторові відносини», «війна», «злочинний світ», «театр/шоу», «хвороба», «спорт», «бізнес» [1].

Мовні засоби, що беруть участь в актуалізації концепту «свій-чужий», можуть здійснювати репрезентуючу та оцінну функції, а також функції інтеграції, орієнтації та агональності. При цьому один і той же засіб може бути направлений у тому чи іншому контексті на виконання як будь-якої однієї, так і кількох функцій. Мовні засоби, які здійснюють функцію

орієнтації, дозволяють адресату зрозуміти, хто «свій», а хто «чужий». До них відносяться мовні засоби, які номінують, називають групу «своїх» та групу «чужих»: оцінювальну лексику, займенники, перифраз.

До мовних засобів, що реалізують цю функцію, відносяться засоби, які створюють ефект неформального спілкування, що сприяють встановленню контакту з читачем (розмовна лексика та такі розмовні синтаксичні конструкції, як питальні та еліптичні речення), а також мовні засоби, що дозволяють приєднати автора до єдиної з читачем групи (займенники, лексика).

Так, у наступному прикладі цілий кластер мовних засобів реалізує функцію інтеграції: *«And now that he [Alistair Darling]'s raised the vehicle excise duty ... to prohibitive levels, how does he expect me to get to my second home? It's an outrage, I tell you»* [2]. Як інтимізація спілкування, інтеграція автора і читача в єдину групу відбувається завдяки використанню займенникового поєднання *you and me* (акцентованого відокремленою конструкцією).

Аналіз мовних засобів вираження концепту «СВІЙ-ЧУЖИЙ» дозволив встановити важливість кожного мовного засобу, при цьому один і той самий мовний засіб може бути виражений по різному в залежності від контексту для виконання певної смислової функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алиева, Т. В. Принципы рассмотрения оппозиции «свой – чужой» в отечественной и зарубежной лингвистической литературе [Текст] / Т. В. Алиева // Филологические науки. – 2009. – Вып. 38 (53). – С. 6–14.
2. Aitkenhead, D. Recession [Electronic resource] / D. Aitkenhead. – Access mode : <https://www.theguardian.com/politics/2008/aug/30/alistairdarling.economy>.